

ЗАТВОРНИЧЕСКО ПРАВО

Българско
затворническо
сдружение

Bulgarian
Prisoners'
Association

Последни новини и информация за нашите другари в затвора

В ТОВА ИЗДАНИЕ

Критерии за допустимост на
жалбите до ЕСПЧ - Страсбург

СТР 1

Индивидуална жалба

СТР 3

Статут на жертва

СТР 4

Свобода на упражняване
на правото на индивидуална

СТР 7

Задължения на ответната държава

СТР 8

Процесуални основания
за недопустимост

СТР 10

Наличност и съответствие

СТР 11

Разпределяне на
доказателствената тежест

СТР 13

Критерии за допустимост на жалбите до Европейския съд по правата на човека - Страсбург

от Светломир Нешков, Затвор София

Всяко лице, което счита, че неговите човешки права са нарушени, има правото да подаде жалба пред Европейския съд по правата на човека. Съществуват обаче важни изисквания за допустимост, които са посочени в Европейската конвенция за защита на правата на човека, които трябва да бъдат изпълнени преди жалбата им да бъде разгледана.

Например, жалбоподателят да е изчерпал вътрешноправните си средства за защита и да е подал своята жалба в рамките на период от четири месеца, считано от датата, на която той или неговият представител са узнали за окончателното решение в страната.

Около 92% от жалбите до ЕСПЧ се отхвърлят от съда поради недопустимост, за неизпълнение на

някое от основанията за допустимост. Такива жалби трябва да бъдат разгледани от юристи и съдии преди да бъдат отхвърлени. По този начин, те запълват списъка с дела на Съда и възпрепятстват разглеждането на по-съществени дела, за които са изпълнени изискванията за допустимост и, които могат да се отнасят за сериозни нарушения на правата на човека.

От статистиката е известно, че повечето жалбоподатели нямат достатъчно познания относно изискванията за допустимост. Същото се отнася и до много практикуващи юридически съветници и юристи. Многократно на конференции на ЕСПЧ относно реформата на Съда, държавите-членки на Съвета на Европа с основание идентифицират този проблем и призовават държавите-членки и Съда да гарантират, че на потенциалните жалбоподатели се предоставя цялостна и обективна информация за концепцията и съдебната практика на Съда, по-специално относно процедурите за подаване на жалби и критериите за допустимост (т. 6 от Декларацията на Интерлакен от 19.02.2010 г.).

Системата за защита на основните права и свободи, установени от ЕКПЧ, се основава на принципа на субсидиарността. Задачата да се осигури прилагането на Конвенцията е поставена преди всичко на държавите-страни по нея. ЕСПЧ трябва да се намесва едва тогава, когато

държавите не са съумели да изпълнят своите задължения.

Съдебният надзор от страна на Съда в Страсбург се задейства основно чрез индивидуалната жалба, която може да бъде подадена от всеки индивид или юридическо лице, попадащо под юрисдикцията на дадена държава-страна по Конвенцията. Ето защо съвкупността от потенциални жалбоподатели е много широка.

Като последица от най-разнообразни фактори, от доста години насам Съдът е заливан от индивидуални жалби. Огромно мнозинство от тях (над 95%) се отхвърлят без да бъдат разгледани по същество, заради пропуски при спазването на някои от критериите за допустимост, предвидени в Конвенцията. Тази ситуация е отчайваща поради две причини.

Първо, тъй като Съдът е задължен да отговори на всяка жалба, на него му се пречи да се занимае в разумни срокове с онези случаи, които заслужават разглеждане по същество, а от това обществеността няма никаква реална полза.

Второ, претенциите на десетки хиляди жалбоподатели се отхвърлят често след чакане години наред.

Държавите-страни по Конвенцията, както и Съдът и неговата регистратура постоянно търсят начини да решат този проблем и да осигурят ефективно правораздаване. Една от най-показателните мерки бе приемането на Протокол № 14 към Конвенцията. Той, между другото, предвиди възможност жалбите, които са явно недопустими да се разглеждат еднолично от съдия, подпомаган от докладчици, които не са съдии, вместо от състав от трима съдии. Протокол № 14, който влезе в сила от 01.06.2010 г., въведе и нов критерий за допустимост, отнасящ се до степента на претърпените от жалбоподателя неблагоприятни последици, с цел да не се поощрява подаването на жалби от лица, които не са понесли такива последици в значителна степен.

На една от срещите на 47-те държави-членки на Съвета на Европа, с клетвена декларация е потвърдена отново централната роля на Съда в европейската система за защита на основните права и свободи и е поет ангажимент да бъде увеличена неговата ефективност, като се запази принципа на индивидуалната жалба.

Необходимостта да се гарантира жизнеспособността на механизма на Конвенцията е краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план, понататък се подчертава в декларациите, приети на последващи конференции.

Идеята да се предостави на потенциалните жалбоподатели всеобхватна и обективна информация за процедурата по подаване на жалби и за критериите за допустимост е изрично формулирана в пункт С-6 (а) (b) от конференцията в Интерлакен.

Този документ по принцип е предназначен за практикуващите юристи и по-специално за адвокатите, които биха могли да бъдат наети да представляват жалбоподателите пред съда.

Всички критерии за допустимост, уредени в чл. 34 (индивидуални жалби) и чл. 35 (критерии за допустимост) от ЕКПЧ, са разгледани в светлината на практиката на Съда. Естествено, някои понятия, като четиримесечния срок или, в по-малка степен, изчерпването на вътрешноправните средства за защита, се дефинират по-лесно от други, като например понятието „явна необоснователност“, което може да се анализира почти до безкрайност, или пък юрисдикцията на Съда (*ratione materiae* или *ratione personae*). Освен това, жалбоподателите се позовават на някои членове от Конвенцията по-често, отколкото на други, а някои държави не са ратифицирали всички допълнителни протоколи към Конвенцията. Има и държави, които са направили резерви по отношение на обхвата на някои разпоредби. Редките примери на жалби от една държава към друга не са взети предвид, тъй като изискват съвсем друг подход.

Индивидуална жалба

Чл. 34 от ЕКПЧ – Индивидуални жалби – „Съдът може да бъде сезиран с жалба от всяко лице, неправителствена организация или група лица, които твърдят, че са жертва на нарушение от страна на правата, провъзгласени в Конвенцията или в Протоколите към нея. Високодоговарящите страни са длъжни да не създават по никакъв начин пречки за ефективното упражняване на това право.

Цел на разпоредбата

Чл. 34, гарантиращ правото на индивидуална жалба, предоставя на индивидите една реална възможност да предприемат правни действия на международно ниво. Правилото е и една от основните гаранции за ефективността на Конвенцията – един от „ключовите компоненти на механизма“ за защита на човешките права (*Mamatkolov and Askarov v. Turkey* [GC]¹ §§ 100 и 122; *Loizidou v. Turkey* (предварителни възражения), § 70).

Разглеждана като жив механизъм, Конвенцията трябва да се тълкува в светлината на условията на днешния ден.

По този въпрос, съдебната практика е твърдо установена и се прилага към процедурните разпоредби, какъвто е чл. 34.

За да се позове на чл. 34 от Конвенцията, жалбоподателят трябва да отговаря на две условия.

Той трябва да попада в една от категориите жалбоподатели, посочени в чл. 34 и трябва да бъде в състояние да претендира, че е жертва според дефиницията на Конвенцията.

а) Физически лица

Всяко лице може да се позове на защитата на Конвенцията срещу държава-страна, когато твърдяното нарушение е извършено в рамките на юрисдикцията, независимо от националност, местоживеене, семейно положение, ситуация и дееспособност.

Жалбите могат да бъдат предявени само от живи лица или от тяхно име. Пълномощник на починало лице не може да внесе жалба.

¹ GC или ГК означава „Голямата Камара“ на Съда (Grand Chamber на английски език).

б) Юридически лица

Юридическо лице, което твърди, че е жертва на нарушение от страна на някоя от високодоговарящите държави на правата, провъзгласени в Конвенцията или протоколите към нея, може да подаде жалба пред Съда само ако представлява „неправителствена организация“ по смисъла на чл. 34 от ЕКПЧ.

Терминът „правителствени организации“, за разлика от „неправителствени организации“ по смисъла на чл. 34, се отнася не само за централните органи на държавата, но и за децентрализираните органи, които упражняват „публични функции“, независимо от тяхната автономност. По подобен начин, това се отнася до местните и регионалните власти, като никой от тях няма право да подаде жалба въз основа на чл. 34.

Адриен Верне, френски артист, „Затвор“

Категорията „правителствена организация“ включва юридически лица, които участват в упражняването на държавна власт или извършват обществени услуги под контрола на правителството. За да се определи дали дадено юридическо лице, различно от местната власт, попада в тази категория, трябва да се вземе под внимание неговия правен статут и, при необходимост, правата, които извършваната дейност и контекста, в който тя се осъществява, както и степента на независимост спрямо политическите органи.

в) Всяка група от физически лица

Жалбата може да бъде подадена от група физически лица. Местните власти или други държавни органи обаче не могат да подават жалби чрез лицата, които ги съставляват или представляват, отнасящи се до деяния, наказуеми от държавата, с която тези власти са обвързани и, от името на която те упражняват публична власт.

Статут на жертва

а) Понятие за жертва

Понятието „жертва“ в контекста на чл. 34 от Конвенцията означава лицето или лицата пряко или косвено засегнати от твърдяното нарушение. Следователно, чл. 34 се отнася не само до пряката жертва или жертви на твърдяното нарушение, но също така и до косвени жертви, на които нарушението би причинило вреди или, които биха имали основателен и личен интерес или дееспособност да се предприемат действия, въпреки че Съдът следва да вземе под внимание факта, че жалбоподателят е бил страна във вътрешното производство. Понятието „жертва“ не предполага наличието на вреда и дори акт с временно правно действие може да бъде достатъчен.

Тълкуването на понятието „жертва“ подлежи на развитие в светлината на условията на съвременното общество и трябва да се прилага без излишен формализъм. Съдът е приел, че въпросът за това дали жалбоподателят има статут на жертва може да бъде свързан със съществуването на делото.

б) Пряка жертва

За да може да подаде жалба по смисъла на чл. 34, жалбоподателят трябва да може да докаже, че е „пряко засегнат“ от обжалваната мярка. Това е абсолютно необходимо, за да се задвижи защитният механизъм на Конвенцията, въпреки че този критерий не трябва да се прилага строго, механично и без съответната гъвкавост по време на производството.

в) Непряка жертва

Ако твърдяната жертва на нарушението е починала по време на подаването на жалбата, налице е възможността лице с необходимия правен интерес, какъвто е близък роднина, да подаде жалба, повдигаща оплаквания, свързана със смъртта или изчезване. Това се дължи на особената ситуация с оглед естеството на твърдяното нарушение и съображенията за ефективно прилагане на една от най-

фундаменталните разпоредби в системата на Конвенцията.

В такива случаи, Съдът приема, че близки членове на семейството, например родители на лице, за чията смърт или изчезване се твърди, че ангажира отговорността на държавата, могат да твърдят, че са непреки жертви на нарушение на чл. 2, като въпросът дали те са законни наследници на починалия не е релевантен.

Близките роднини също могат да предявят други оплаквания по силата на чл. 3 и чл. 5 от Конвенцията от името на починали или изчезнали роднини, при условия, че твърдяното нарушение е тясно свързано със смъртта или изчезването, въз основа на които е жалбата съгласно чл. 2 от ЕКПЧ.

В случаите, когато твърдяното нарушение на Конвенцията не е тясно свързано със смъртта или изчезването на пряка жертва, Съдът обикновено отказва да признае статута на жертва на друго лице, освен ако това лице би могло по изключение да демонстрира личен интерес.

В случаите, в които на близки роднини е предоставен статут на жертва, който им позволява да подадат жалба по отношение на оплаквания, например по чл. 5, чл. 6 или чл. 8, Съдът е взел предвид това дали те имат морален интерес да освободят от вина починалото лице или да защитят собствената си репутация и тази на семейството си, или да са показали материален интерес, който се дължи на пряко въздействие върху техните имуществени права. Наличието на общозначим интерес, който налага да се пристъпи към разглеждането на жалбите също се взема под внимание.

Участието на жалбоподателя в националното производство е само един от релевантните критерии. В своята практика, Съдът е приел, че по дело, свързано с прехвърляемостта на права по чл. 3 от Конвенцията, жалбоподателят, при липса на морален интерес от изхода на производството или на друга основателна причина, не може да се счита за жертва единствено поради това, че националното законодателство допуска да се присъедини към деликатното производство като наследник на покойния.

По отношение на жалбите, свързани с дружества, Съдът счита, че дадено лице не може да претендира нарушение на правата му в производство, по което той или тя не е страна, дори и ако той или тя е бил/-а акционер и/или управител на дружество, което е страна по делото. Докато при определени обстоятелства едноличният собственик на дружеството може да

претендира, че е „жертва“ по смисъла на чл. 34 от Конвенцията, когато обжалваните мерки са били предприети по отношение на неговото или нейното дружество, то в останалите случаи незачитането на правосубективността на дружеството може да бъде оправдано само при изключителни обстоятелства, по-специално, когато е ясно установено, че е невъзможно за дружеството да се оплаче пред органите по Конвенцията посредством ръководните си органи, създадени съгласно устава, или в случай на ликвидация чрез своите ликвидатори.

Алфредо Вилегас, затворник в Калифорния,
„Изгубени дни“

г) Потенциални жертви

В някои специфични ситуации, Съдът приема, че даден жалбоподател може да бъде потенциална жертва. Например, когато жалбоподателят, поради поверителния характер на предвидените в закона мерки, не може да докаже, че законодателството, от което се оплаква, всъщност е било приложено спрямо него или, когато има заповед за експулсиране на чужди граждани, която не е изпълнена, но изпълнението ѝ би го изложило на нарушение на чл. 3 от Конвенцията или нарушение на правата му по чл. 8 от Конвенцията в приемаща държава.

Все пак, за да може да се претендира, че е жертва в такава ситуация, жалбоподателят трябва да разполага с разумни и убедителни

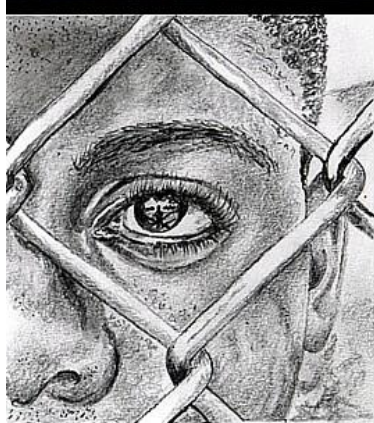
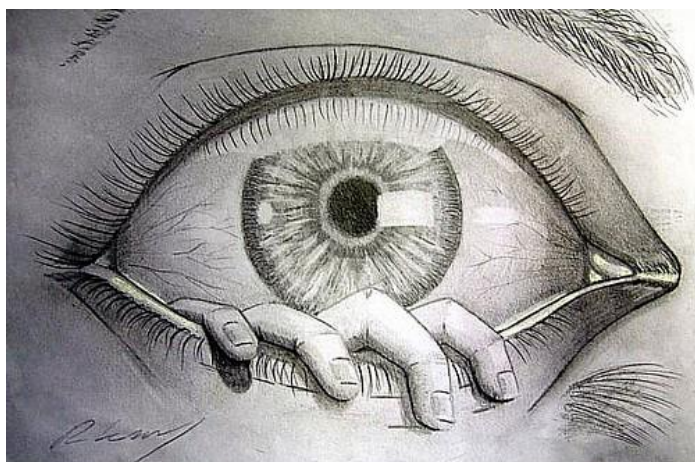

доказателства за реална вероятност за осъществяване на нарушението, което лично би го засегнало. Обикновеното съмнение или предположение не са достатъчни.

Жалбоподателят не може да претендира, че е жертва, когато той е отчасти отговорен за твърдяното нарушение.

Съдът също така подчертава, че Конвенцията не предвижда възможността за инициране на *action popularis*² за тълкуване на правата, признати в нея и не допуска лицата да се оплакват от разпоредба на националното законодателство, само защото те считат, че без да са били пряко засегнати от нея, тя може да противоречи с Конвенцията.

Въпреки това е допустимо дадено лице да твърди, че закон нарушава неговите права, въпреки липсата на индивидуална мярка за прилагането му, ако лицето е принудено да промени поведението си под заплахата от преследване или, ако попада в категория на хора, които рискуват да бъдат пряко засегнати от законодателството.

Reflections

Реджи Крей, затворник в Уейландския затвор във Великобритания, „Отражения“, 1999 г.

Загубване на статута на жертва

Основната отговорност за поправяне на всяко твърдяно нарушение на Конвенцията пада върху националните органи. Следователно, въпросът дали жалбоподателят може да претендира, че е жертва на твърдяното нарушение е от значение във всички етапи на производството пред Съда. В тази връзка, жалбоподателят трябва да бъде в състояние да оправдае статута си на жертва във всички етапи на производството.

Въпросът за това дали дадено лице все още може да претендира, че е жертва на твърдяно нарушение на Конвенцията по същество води до *ex post facto*³ разглеждане на неговата ситуация от страна на Съда.

Решение или мярка, благоприятна за жалбоподателя, по принцип не са достатъчни, за да го лишат от статута на „жертва“ за целите на чл. 34 от Конвенцията, освен ако националните власти са признали изрично или по същество нарушението на Конвенцията и са предоставили обезщетение. Само когато тези условия са изпълнени, субсидарният характер на защитния механизъм на Конвенцията преклудира разглеждането на жалбата.

Жалбоподателят ще остане жертва, ако властите не са признали, изрично или по същество, че е налице нарушение на правата на жалбоподателя, дори и ако той получи някаква компенсация.

Освен това, полученото обезщетение трябва да е подходящо и удовлетворително. Това ще зависи от всички обстоятелства по случая, като от особено значение е естеството на въпросното нарушение на Конвенцията.

Например, едно лице не може да претендира, че е жертва на нарушение на правото на справедлив процес по чл. 6 от Конвенцията, което според него е настъпило в производство, по което той е бил оправдан или, което е било прекратено, освен за оплакване, отнасящо се до продължителността на въпросното производство.

В някои други случаи, дали дадено лице запазва статута на жертва може да зависи и от размера на обезщетението, присъдено от националните съдилища и на ефективността (включително бързината) на средството за защита, чрез което се присъжда обезщетението.

² От латински език – правото на всеки член на общност да предприеме правни действия, за да защити интереса на обществото като цяло, дори самият той да не е бил засегнат от нарушение.

³ От лат. език – принцип, при който действията се наказват със задна дата. Съответно, нещо, което не е било нелегално при извършването си, бъде криминализирано и наказано в бъдещето.

Дадено дело може да бъде заличено от списъка с дела, защото жалбоподателят губи статута си на жертва.

Съдът също така проверява дали делото трябва да бъде заличено от списъка с дела на базата на едно или повече от основанията, посочени в чл. 37 от Конвенцията, в светлината на събитията, настъпили след подаването на жалбата, независимо от факта, че жалбоподателят все още може да претендира, че е жертва, дори независимо от това дали той може да продължи да претендира, че е жертва.

Смърт на жертвата

По принцип, жалба, подадена от първоначалния жалбоподател преди неговата смърт, може да бъде продължена от негови наследници или близки членове на семейството, които изразяват желание да продължат производството и имат достатъчен интерес по делото.

Когато обаче жалбоподателят е починал в хода на производството и никой не е изразил желание да го продължи или лицата, които са изразили желание за това не са наследници или достатъчно близки роднини на жалбоподателя и не могат да докажат друг легитимен интерес от поддържането на жалбата, Съдът ще заличи жалбата, освен в много изключителни случаи, когато Съдът установи, че зачитането на правата на човека, както са определени от Конвенцията и протоколите към нея, изисква продължаване разглеждането на делото.

Представителство

Когато жалбоподателите изберат да бъдат представлявани по смисъла на чл. 36, § 1 от Правилника на Съда, вместо самостоятелно да подадат жалбата си, чл. 45, § 3 изисква те да представят надлежно подписано пълномощно в писмена форма. От съществено значение за представителите е да докажат, че са получили конкретни и изрични инструкции от твърдяната жертва по смисъла на чл. 34, от чието име те ще се явят пред Съда.

Въпреки това, могат да възникнат специални съображения в случай на жертви на твърдени нарушения на чл. 2, чл. 3 и чл. 8 от Конвенцията, извършени от националните власти с оглед на уязвимостта на жертвите поради тяхната възраст, пол или увреждане, които ги правят неспособни да подадат жалба в Съда, като съответно се обръща внимание на връзката между лицето, подало жалбата и жертвата. В такива случаи, подадените от физически лица от името на една или повече жертви жалби са обявени за допустими, дори при липса на валидно упълномощаване. Съдът не приема

статут на жертва на сдружение-жалбоподател, действащо от името на преки жертви, отбелязвайки, че то не е участвало в делото пред националните съдилища, а също и, че спорните факти не са имали влияние върху дейността му, тъй като сдружението е било в състояние да продължи да работи за осъществяване на своите дейности.

Свобода на упражняване на правото на индивидуална жалба

Чл. 34 – Индивидуални жалби

Съдът може да бъде сезиран с жалба от всяко лице, неправителствена организация или група лица, които твърдят, че са жертва на нарушение от страна на някоя от високодоговарящите страни на правата, провъзгласени в Конвенцията и в протоколите към нея. Високодоговарящите страни са длъжни да не създават по никакъв начин пречки за ефективното упражняване на това право.

Правото на подаване на жалба пред Съда е абсолютно и не може да бъде ограничавано. Този принцип предполага свобода на комуникация с институциите по Конвенцията.

Националните власти трябва да се въздържат от оказването на каквато и да е форма на натиск върху жалбоподателите да оттеглят или променят техните оплаквания. Според Съда, натискът може да бъде под формата на пряка принуда и очевидни действия за сплашване по отношение на жалбоподатели или потенциални жалбоподатели, техните семейства или законни представители, но също така и неконкретни косвени действия или контакти.

Съдът разглежда възпиращия ефект върху упражняването на правото на индивидуална

жалба. При определени обстоятелства, той може, по своя собствена инициатива, да разгледа въпроса дали жалбоподателят е бил подложен на сплашване, което е класифицирано като пречка за правото на индивидуална жалба.

Необходимо е да се вземе предвид уязвимостта на жалбоподателя и рискът, че властите могат да му повлияят.

Жалбоподателите биват особено уязвими, когато са задържани под стража по време на досъдебното производство и са наложени съответни ограничения на контактите им със семействата и външния свят.

Няколко показателни примера:

- Разпит, който е проведен от властите във връзка с жалбата;
- Заплахи за наказателно преследване спрямо адвоката на жалбоподателя; оплакване от страна на властите срещу адвоката в националното производство; дисциплинарни и други мерки срещу адвокатите на жалбоподателя;
- Полицейски разпит на адвоката и преводача на жалбоподателя относно претенция за справедливо обезщетение; разследване, поръчано от представителя на правителството;
- Непредоставяне на възможност за среща между адвоката и лекаря на жалбоподателя;
- Незачитане на тайната на разговора между адвоката и жалбоподателя в стаята за срещи;
- Заплахи от страна на затворническите власти;
- Отказ на затворническите власти да придвижат жалба до Съда под предлог, че не са изчерпани вътрешноправните средства за защита;
- Оказване на натист върху свидетел по дело пред Съда във връзка с условията на задържане;
- Разубеждаващи забележки на затворническите власти, съчетани с неоправдани пропуски и забавяния при снабдяването на лишения от свобода с материали за писане и с документи,

необходими за подаване на жалбата му до Съда;

- Отказ на властите да предоставят на лишения от свобода жалбоподател копия от документите, които са необходими за подаване на жалба до Съда;
- Загуба от страна на затворническите власти на незаменими документи, отнасящи се до жалбата на затворника до Съда;
- Заплашване и упражняване на натист от страна на властите върху жалбоподателя във връзка с висящо дело пред Съда.

Обстоятелствата по делото могат да направят не толкова сериозна твърдяната намеса на властите в правото на жалба.

Задължения на ответната държава

а) Правило № 39 от Правилата на съда

Съгласно Правило № 39 от Правилата на Съда, Съдът може да определи привременни мерки.

Чл. 34 ще бъде нарушен, ако властите на дадена договаряща страна не предприемат всички стъпки, които разумно биха могли да се направят за изпълнение на предписаната от Съда мярка, правителството трябва да убеди Съда, че привременната мярка е изпълнена или в изключителен случай, че е налице обективна пречка, която е възпрепятствала изпълнението и, че правителството е предприело всички разумни стъпки за отстраняване на пречката и за своевременно информиране на Съда за ситуацията.

Няколко примера:

- Неосигуряване на своевременна среща между търсещ убежище задържан и адвокат, въпреки привременните мерки, определени на основание Правило № 39;
- Предаване на задържани лица на иракските власти в нарушение на привременна мярка;
- Експулсиране на първия жалбоподател в нарушение на привременна мярка;
- Непреднамерено, но не непоправимо неспазване на привременна мярка, изискваща настаняване на затворника в специализирано лечебно заведение;
- Неспазване на привременна мярка, посочена от съда, поради реалния риск от изтезание в случай на екстрадация;
- Тайно предаване на лице, изложено на риск от малтретиране и, по отношение на което е в сила привременна мярка в Узбекистан;
- Принудително предаване на лице на Таджикистан, въпреки реален риск от малтретиране и при заобикаляне на привременните мерки;

Съдът проверява съобразяването с привременната мярка, а ако дадена държава счита, че разполага с материали, които могат да убедят съда да отмени привременната мярка, тя трябва съответно да уведоми Голямата камара на Съда.

Само фактът, че подадена молба за прилагане на Правило № 39 не е достатъчен да обвърже държавата да спре изпълнение на решение за екстрадация.

б) Установяване на факти

Докато за установяване на факти е отговорен Съдът, страните по делото трябва активно да му съдействат чрез предоставяне на цялата релевантна информация. Тяхното поведение може да се вземе предвид при събирането на доказателства.

Съдът е приел, че при някои видове жалби, принципът, че онзи, който твърди нещо, трябва да докаже твърдението си, не бива да се прилага строго и, че за ефективното функциониране на системата за индивидуална жалба, създадена по силата на чл. 34 от Конвенцията, е от първостепенно значение за държавите да създадат всички необходими условия, за да

осигурят правилното и ефективно разглеждане на жалбите до Съда. Това задължение изисква държавите-страни по Конвенцията да предоставят всички необходими условия на Съда, независимо дали това е провеждане на разследване за установяване на факти или изпълнение на общите му правомощия по отношение на разглеждането на жалбите. Непредоставянето от страна на правителството на налична информация без задоволително обяснение, може не само да доведе до извличането на заключения по отношение на основателността на твърденията на жалбоподателя, но също може да се отрази негативно на нивото на изпълнение на ответната държава на задълженията ѝ по чл. 38 от Конвенцията.

Задължението да се представят исканите от Съда доказателства е обвързващо за ответното правителство от момента на формулиране на такова искане, независимо дали става въпрос за първоначална комуникация с правителството по жалбата или възниква на по-късен етап в производството. Основно изискване е, че исканите документи се подават в тяхната цялост, ако Съдът е посочил така и, че липсата на който и да е документ трябва да бъде надлежно обоснована. В допълнение, всеки изискван материал трябва да се изготвя незабавно и във всеки случай, в рамките на срока, определен от Съда, като поради значително и необяснимо забавяне, Съдът може да намери обясненията на ответната държава за неубедителни. Съдът вече е установил, че ответното правителство не се е съобразило с изискванията

на чл. 38, в случаите, когато не е дало обяснение за отказа си да представи документи, които са били поискани, или е подало непълно или манипулирано копие, като отказва да представи оригиналния документ за проверка от Съда.

Когато ответното правителство се позовава на съображения, свързани с поверителността и сигурността, за да обоснове отказа си да изготви исканите документи, Съдът трябва да определи дали е имало основание и сериозни причини за дефиниране на документите като тайни или поверителни.

в) Разследвания

От ответната страна освен това се очаква да съдейства с разследванията (чл. 38), защото на нея е възложено да осигурява „необходимите улеснения“ за ефективното разследване на жалбите. Създаването на пречки пред посещение за установяване на факти е нарушение на чл. 38 от Конвенцията.

Процесуални основания за недопустимост

Неизчерпване на вътрешноправни средства за защита

Чл. 35, § 1 – Условия за допустимост;

1. Съдът може да бъде сезиран само след изчерпване на всички вътрешноправни средства за защита, в съответствие с общопризнатите норми на международното право.

Както е посочено в самия текст на чл. 35, изискването се основава на общопризнатите норми на международното право. Задължението за изчерпване на вътрешноправните средства за защита е част от обичайното международно право и това е признато в практиката на международните съдилища. То може да се

намери и в други международни договори за човешките права.

- Международният пакт за гражданските и политическите права (чл. 41, ал. 1, б. „с“) и факултативния протокол към него (чл. 2 и чл. 5 (2), (b));
- Американската конвенция за правата на човека (чл. 46);
- Африканската харта за правата на човека и народите (чл. 50 и чл. 56 (5)).

Има случаи обаче, при които държавата може да се откаже от предимствата на правилото за изчерпването, за което има установена трайна международна практика (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, §§ 55).

Европейският съд по правата на човека е замислен като субсидарен спрямо националните системи за защита на човешките права и е уместно националните съдилища изначално да разполагат с възможност за решаване въпросите за съвместимостта на националния закон с Конвенцията. Ако въпреки това дадена жалба се депозира в последствие в Страсбург, Европейският съд би трябвало да има преимущество да знае гледищата на националните съдилища, които са в пряка и трайна връзка с жизнените сили на своите държави.

Чл. 35, § 1 от Конвенцията засяга само вътрешноправни средства за защита. Той не изисква изчерпване на средства в рамките на международни организации.

Напротив, ако жалбоподателят отнесе делото по друга процедура за международно разследване или решаване на спорове, жалбата може да се отхвърля на основание чл. 35, § 2 (б) от Конвенцията (Вж. § 1 (д)). Съдът ще реши дали даден орган е местен или международен по своя характер с оглед на всички относими фактори, включително правната му характеристика, учредителният му акт, компетентността му, мястото му, ако има такова, в съществуващата правна система и неговото финансиране.

Цел на нормата

Смисълът на правилото за изчерпване е да се даде възможност на националните власти, и преди всичко на съдилищата, да предотвратят или поправят твърдените нарушения на Конвенцията. Нормата се основава на предположението, отразено в чл. 13, че местният правен ред предоставя ефективни средства за защита срещу нарушения на правата на

Конвенцията. Това е важен аспект на субсидарното естество на механизма на Конвенцията. То се прилага независимо от това дали разпоредбите на Конвенцията са били инкорпорирани в националното законодателство. Всеки месец, Съда постановява актове, че правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита е неразделна част от функционирането на механизма за защита по Конвенцията и, че това е основен принцип.

Прилагане на нормата

Правилото за изчерпването може да се опише по-скоро като златно, отколкото изсечено върху камък. Комисията и Съдът често са подчертавали нуждата от прилагане на нормата с някаква степен на гъвкавост и без излишен формализъм в контекста на защитата на човешките права. Разпоредбата не е нито абсолютна, нито пък годна да се прилага автоматично. Съдът например е постановил, че би било незаслужен формализъм да се изисква от жалбоподателите да използват средство, което дори най-висшият съд в страната им не ги е задължила да използват. В едно дело Съдът е отчел стриктните срокове, в които жалбоподателите е трябвало да отговорят, като е подчертал „бързината“, с която те трябвало да представят становищата си. Използването обаче на наличните правни средства в съответствие с националните процесуални норми и спазването на формалните изисквания на закона е от съществено значение, когато става въпрос за прозрачност и правна сигурност.

Спазване на местните разпоредби и ограничения

Жалбоподателите трябва да се съобразяват с приложимите норми и процедури по местното право, а ако не съумеят, жалбите могат да попаднат под ударите на условието, заложено в чл. 35.

Въпреки това, трябва да се отбележи, че, когато един апелативен съд разгледа жалба по същество, макар и да я смята за недопустима, чл. 35, § 1 ще бъде спазен. Такъв ще бъде и случаят, когато жалбоподателят е пропуснал да спази подписаната от местния закон форма, но независимо от това компетентният орган е разгледал претенцията им по същество. Същото се отнася и до оплаквания, формулирани твърде схематично и по едва покриващи изискванията на закона, когато съдът е решил въпроса по същество, макар и накратко.

в) Наличие на няколко средства за защита

Ако е имал на разположение повече потенциално ефективни средства за защита, от

жалбоподателя се изисква да е ползвал само едно от тях.

Жалбоподателят е този, който трябва да подбере най-подходящото средство за защита на неговия случай. Накратко, ако националният закон предвижда няколко паралелни средства за защита в различни клонове на правото и жалбоподателят е избрал едно от тях, за да получи обезвреда за твърдяното нарушение на Конвенцията, не е задължително да използва другите, които по същество имат същия предмет.

Оплакването трябва да е направено по същество

Не е необходимо правото по Конвенцията да е изрично формулирано в хода на местните производства, стига оплакването да е направено „поне по същество“. Това означава, че ако жалбоподателят не се е позовал на разпоредбите на Конвенцията, той трябва, позовавайки се на националния закон, да е изложил аргументи, които имат същия или подобен ефект, като така ще е дал възможност на националните съдилища първи да поправят твърдяното нарушение и по отношение на оплакване, което не е било повдигнато, дори имплицитно, пред последната съдебна инстанция.

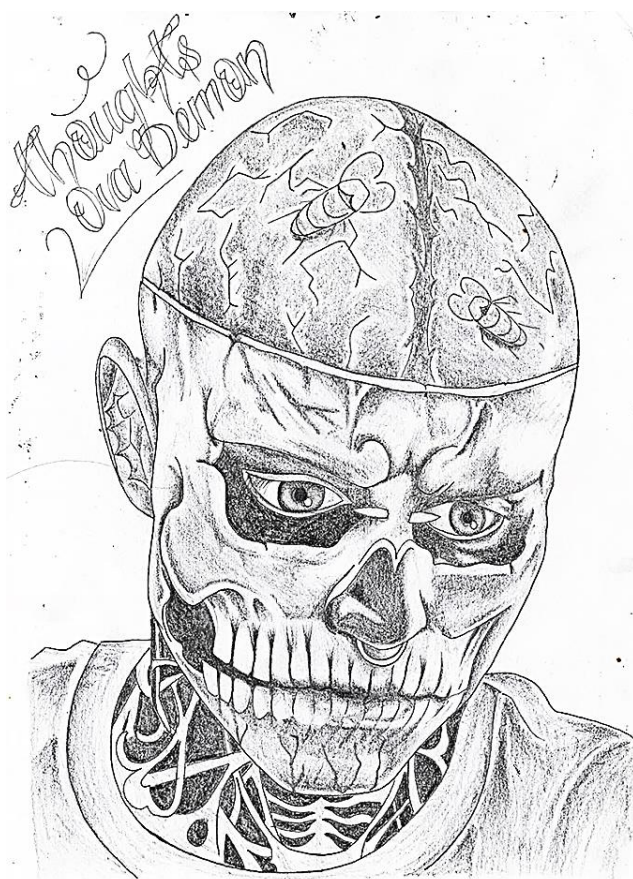
Наличност и съответствие

Жалбоподателите са длъжни да изчерпят само тези вътрешноправни средства, които в съответното време са им били на разположение, както на теория, така и на практика, и които те пряко са могли да ползват – тоест, които са достъпни и годни да овъзмездят оплакванията им и предлагат разумни изгледи за успех. Не е необходимо да се използват дискреционни и извънредни вътрешноправни средства за

защита, например – молба до съд за преразглеждане на решение или да се иска възобновяване на производството, освен в извънредни случаи, когато например е установено, че по националното право такова искане всъщност представлява ефективно правно средство за защита или, когато отмяната на едно влязло в сила решение е единственият начин, ответната държава може да поправи ситуацията чрез използване на собствената си съдебна система. По подобен начин, едно оплакване, направено по административен ред пред по-висшестоящ орган не съставлява ефективно средство, нито пък средство, което жалбоподателят не може да упражни сам, а му е нужен посредник с дискреционни правомощия.

На последно място, не е ефективно правно средство за защита това, което не е ограничено от никакви ясни срокове и, поради това, е несигурно.

Дали трябва да бъде подадена индивидуална жалба до Конституционния съд в съответствие с чл. 35, § 1 от Конвенцията до голяма степен се определя от особеностите на правната система на ответната система и обхвата на компетентност на нейния Конституционен съд. По този начин, в държавата, в която тази компетентност е ограничена до разглеждане на конституционносъобразността на правните разпоредби и тяхната съвместимост с разпоредбите на върховната правна власт, от

жалбоподателите ще се иска да се възползват от възможността за подаване на молби до Конституционния съд, само ако те оспорват клауза на нормативен акт или разпоредба, която сама по себе си противоречи на Конвенцията. Това обаче няма да е ефективно средство за защита, когато жалбоподателят оспорва само погрешното прилагане или тълкуване на нормативен акт или разпоредба, които не са противоконституционни.

Когато един жалбоподател е опитал средство, което Съдът счита за неуместно, употребеното за този опит време няма да спре изтичането на четиримесечния срок, а това може да доведе до отхвърляне на жалбата като просрочена.

Достъпност и ефективност

Наличието на средства за защита трябва да е достатъчно сигурно не само на теория, но и на практика. Когато се решава дали някое конкретно средство покрива критериите за достъпност и ефективност, трябва да се отчитат обстоятелствата на отделния случай. Практиката на националните съдилища трябва да е достатъчно оеднаквена.

В тази връзка, Съдът е постановявал, че, докато има разминаване в съдебната практика, обжалването пред по-горен съд престава да е ефективно. Така, например, Съдът е постановил, че, когато даден жалбоподател се оплаква от условията на задържане, след като задържането вече е приключило, компенсаторното правно средство за защита, което е на разположение и е достатъчно – а именно, такова, което предлага разумни изгледи за успех, това е средство за защита, което да бъде приложено за целите на чл. 35, § 1 от Конвенцията.

Съдът трябва реално да държи сметка не само за формалните средства, предоставени от местната правна система, но и за общия правен и политически контекст, в който те действат, както и за личните обстоятелства на жалбоподателя. Съдът трябва да изследва дали от гледище на всички обстоятелства по делото, жалбоподателят е сторил всичко, което би могло разумно да се очаква от него за изчерпване на вътрешноправните средства за защита.

Следва да бъде отбелязано, че границите, били те фактически или законови, не са препятствие за изчерпване на вътрешните правни средства. Като правило, жалбоподателите, живеещи извън юрисдикцията на дадена държава-членка на ЕС, не са освободени от задължението да изчерпат правните средства за защита в тази държава, без значение от практическите неудобства или разбираемото лично нежелание.

Ограничения в прилагането на правилото

Според „общопризнатите норми на международното право“ може да има специални обстоятелства, освобождаващи жалбоподателя от задължението да се ползва от достъпните вътрешноправни средства за защита.

Правилото не се прилага, когато е показано, че съществува административна практика да се повтарят действия, несъвместими с Конвенцията, но официално търпими от страна на държавата, и тази практика е от естество да направи съответните процедури болезнени и неефективни.

В случаите, когато на практика би било неразумно от жалбоподателя да се изисква да използва конкретно правно средство и това би представлявало непропорционално препятствие пред ефективното упражняване на правото на индивидуалната жалба по чл. 34 от Конвенцията, Съдът приема, че жалбоподателят не следва да спазва това изискване.

Налагането на глоба, основана само на изхода на едно обжалване, без да е имало твърдения за процесуални злоупотреби, изключва това обжалване от подлежащите на изчерпване средства.

Разпределяне на доказателствената тежест

Когато правителството твърди, че не са били изчерпани вътрешноправните средства за защита, то носи тежестта да докаже, че жалбоподателят не е използвал средство, което е било ефективно и достъпно. Достъпността на всяко такова средство трябва да бъде достатъчно сигурна, както според закона, така и в практиката. Следователно, основанието на средството трябва да е ясно в местния закон.

Средството трябва да е годно да представи на жалбоподателя обезвреда по отношение на неговите оплаквания и да предполага разумни шансове за успех. Развитието и достъпността на средство, което се твърди, че съществува, включително неговия обхват и приложимо поле, трябва да са ясно дефинирани и да са потвърдени или развити от административната и съдебната практика. Това изискване е приложимо и към прецедентна правна система, чиято конституция имплицитно гарантира правото, на което се позовава жалбоподателят (относно правно средство, което на теория е съществувало от близо 25 г., но никога не е било използвано).

Аргументите на правителството явно ще натежат повече, ако бъдат подкрепени с примери от националната съдебна практика.

Когато правителството твърди, че жалбоподателят е могъл да се позове пряко на Конституцията пред националните съдилища, степента на сигурност на това средство трябва да бъде демонстрирано чрез конкретни примери. Същото се отнася до претендирано средство за защита, пряко основано на някои общи разпоредби на националната Конституция.

Съдът е бил по-възприемчив към аргументите на правителството, когато националното законодателство е въвело специфично средство за преодоляване на прекомерната продължителност на съдебните производства.

Ако правителството се освободи от тежестта като докаже, че жалбоподателят е разполагал с подходящо и ефективно средство за защита, тогава той трябва да докаже, че:

- Средството е било действително изчерпано или, че;
- По някаква причина е било неадекватно и неефективно при конкретните обстоятелства на делото, например в случай на прекомерно забавяне при

провеждане на разследване или средство, което нормално е достъпно, като например касационно обжалване, но, което с оглед на практиката на подобни дела е било неефективно при обстоятелствата на конкретния случай, дори ако въпросните решения са скорошни. Така е и, когато жалбоподателят не е можел да се обърне директно към компетентния съд. При особени обстоятелства може да има жалбоподатели, намиращи се в подобни ситуации, като някои от тях не са завели дела пред посочения от правителството съд, но са освободени от задължението да го направят, тъй като е доказано, че правното средство, използвано от другите е било на практика неефективно и би било неефективно и в техния случай, (Това изключение обаче се прилага в много специфични дела) или, че е имало специфични обстоятелства, освобождаващи жалбоподателя от изискването.

Една такава причина за освобождаване може да бъде абсолютната пасивност на националните власти, пред които са били заявени сериозни твърдения за нарушение или увреждане, извършено от държавни служители – например, когато властите не са започнали разследване или не са предложили съдействие. При тези обстоятелства, може да се каже, че доказателствената тежест се прехвърля отново и така правителството трябва да докаже какво е направило в съответствие с размера и сериозността на оплакванията.

Ако жалбоподателят само се съмнява в ефективността на конкретно средство, това няма да го освободи от задължението да го изпробва. Напротив, в интерес на жалбоподателя е да се обърне към компетентния съд и да му даде възможност да развие съществуващите права чрез тълкуване. В правна система, предоставяща защита на основните права на ниво конституция, увреденото лице е длъжно да тества обхвата на тази защита, а в системата на общото право да позволи на националните съдилища да развият чрез тълкуване тези права. Но, когато едно предполагаемо средство всъщност не предлага разумни изгледи за успех, например в светлината на установената национална съдебна практика, фактът, че жалбоподателят не го е използвал не е пречка пред допустимостта.

Процедурни аспекти

Изискването жалбоподателят да е изчерпал вътрешноправни средства за защита обикновено се преценява към момента на подаване на жалбата до Съда, с изключение на случаите, когато оклонението от това правило е оправдано с оглед на конкретните обстоятелства по делото. Въпреки това, Съдът приема, че изчерпването на такива средства следва да приключи скоро след подаването на жалбата и преди произнасянето му по допустимостта.

Когато правителството възнамерява да пледира за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита, то трябва да направи това в становището си преди постановяване на решение по допустимостта, доколкото естеството на защитата и обстоятелствата по делото позволяват, макар че изключителни обстоятелства могат да го освободят от това задължение.

Не е необичайно едно възражение за неизчерпване да се присъедини към становището по същество, особено по дела, отнасящи се до процедурни задължения или гаранции, например по жалби, свързани с процедурния аспект на чл. 2.

Темата ще продължи в следващия брой на вестника.

Страстта упражнява някаква странна власт над всички чувства и ги обезценява.

Да остареееш не означава нищо друго, освен да нямаш вече никакъв страх от миналото.

Когато несправедливостта е закон,
съпротивата е дълг.

Заместник-председател на

БЗСР - Светломир Нешков

Главен редактор – Александър Хурмузов

Помощник-издател – Хоуп Дюфо-Хънтър

Когато несправедливостта
стане закон,
съпротивата е дълг

When Injustice becomes law,
resistance becomes duty

